

AMERIKA VA O'ZBEK NASRIDA HAYVON OBRAZINING ERKINLIK VA YASHASH UCHUN KURASH KONSEPSIYASI

Mamatqulova Xadicha Zayniddin qizi
mamatkulovaxadicha@gmail.com
Turon universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Amerika va O'zbek nasrida hayvon obrazining erkinlik va yashash uchun kurash konsepsiyasini ifodalashdagi badiiy-estetik xususiyatlari qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilinadi. Hayvon obrazi orqali erkinlikka intilish, hayot uchun kurash, kuch va iroda kabi umuminsoniy tushunchalarning badiiy talqini yoritiladi. Amerika adabiyoti namoyandalari Ernest Seton-Tompson, Jek London va Farli Movat ijodida bo'ri hamda boshqa hayvon obrazlari vositasida yovvoyi tabiatning o'ziga xosligi, mavjudlik va yashab qolish instinkti, shuningdek, inson va jonivorlar o'rtasidagi murakkab munosabatlar badiiy talqin etiladi. Normurod Norqobilov singari O'zbek adabiyoti vakillarining ijodida hayvon obrazlarining semantik va poetik xususiyatlari, ularning asar mazmuni va g'oyaviy-estetik mohiyatini shakllantirishdagi o'rni atroflicha tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: hayvon obrazi, erkinlik, yashash uchun kurash, Amerika nasri, O'zbek nasri, qiyosiy-tipologik tahlil, kuch va iroda

THE CONCEPT OF THE STRUGGLE FOR FREEDOM AND SURVIVAL THROUGH ANIMAL IMAGERY IN AMERICAN AND UZBEK PROSE

Mamatqulova Khadicha Zayniddin qizi
mamatkulovaxadicha@gmail.com
Turon University

Abstract: This article provides a comparative-typological analysis of the artistic and aesthetic features of the representation of the concept of freedom and the struggle for survival through animal imagery in American and Uzbek prose. Through animal imagery, the artistic interpretation of such universal human concepts as the aspiration for freedom, the struggle for life, strength, and will is explored. In the works of representatives of American literature, Ernest Seton-Thompson, Jack London, and Farley Mowat, the distinctiveness of the wilderness, the instinct for existence and survival, as well as the complex relationships between humans and animals are artistically interpreted through images of wolves and other animals. In the works of representatives of Uzbek literature, such as Normurod Norqobilov, the semantic and

poetic features of animal imagery and their role in shaping the content and ideological and aesthetic essence of literary works are thoroughly analyzed.

Keywords: animal imagery, freedom, struggle for survival, American prose, Uzbek prose, comparative-typological analysis, strength and will

Kirish

Badiiy adabiyotda hayvon obrazi inson, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni yoritishda muhim badiiy -estetik vositalardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Adabiy asarlarda hayvonlarning hayoti, xatti-harakati, tabiiy muhiti va o'ziga xos instinktlarining tasvirlanishi orqali tabiat va inson o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning turli qirralari ochib beriladi. Hayvon obrazi, tabiat hodisalarini tasvirlash bilan bir qatorda, insonning tabiatga munosabati, uning ma'naviy-axloqiy qarashlari va mavjudlik haqidagi tasavvurlarini badiiy ifodash imkonini beradi. Ayniqsa, yovvoyi hayvonlar obrazida tabiiy erkinlik va yashab qolish instinkti alohida namoyon bo'lib, ularning hayotiy kurashi orqali tabiatning o'z qonuniyatlari asosida mavjud bo'lishi tasvirlanadi. Jonivorlarning o'z hududi, avlodi va hayotini saqlab qolish uchun kurashi, ko'pincha insonning hayotiy kurashi bilan qiyosiy parallel tarzda tasvirlanadi. Ch. Darvin "yashash uchun kurash" tushunchasini keng ma'noda talqin qilib, uni tirik mavjudotlarning bir-biriga bog'liqligi hamda o'z avlodini qoldirish jarayoni bilan ham bog'laydi (Darwin, 1859). Ayrim asarlarda hayvon insonning sadoqati, jasorati, kuchi yoki erkinlikka intilishini aks ettiruvchi timsol sifatida namoyon bo'lsa, boshqa asarlarda u insonning tabiatga nisbattan munosabatini baholashga xizmat qiluvchi omil sifatida ko'rsatiladi. Jon Bergerning fikricha, hayvonlar insoniyat tafakkurida qadimdan muayyan ramziy va ma'naviy mazmun kasb etib kelgan bo'lib, ular inson tasavvurida turli ma'no va timsollarni ifodalovchi mavjudot sifatida shakllangan (Berger, 1980). Shuning uchun, hayvonlar obrazi nafaqat syujet va voqealar rivojiga xizmat qiluvchi obraz, balki muayyan g'oyaviy-estetik mazmunni ifodalovchi, asarning semantik qatlamlarini boyituvchi va poetik yaxlitligini ta'minlovchi muhim unsur sifatida ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, hayvon obrazining mazmun-mohiyati uning qaysi tabiiy muhitda tasvirlanishi, qanday xatti-harakatlar orqali namoyon bo'lishi va inson obrazlari bilan qanday munosabatga kirishishi bilan chambarchas bog'liq. Yovvoyi tabiatda yashovchi bo'ri, tulki, ayiq kabi hayvonlar ko'pincha erkinlik, kuch, chidamlilik va yashab qolish instinkti ifodalasa, uy hayvonlari - it, ot kabi obrazlar sadoqat, mehr, hamroh-lik va inson bilan ruhiy yaqinlik kabi tushunchalarni ifodalashi mumkin. Bunday obrazlarning semantik mazmuni har bir milliy adabiyotning tarixiy, madaniy va estetik xususiyatlari bilan bog'liq holda shakllanadi. Shu nuqtayi nazardan, Amerika va O'zbek nasrida hayvon obrazining badiiy talqinini o'rganish nafaqat mazkur obrazlarning semantik va poetik xususiyatlarini aniqlash, balki turli milliy

adabiyotlarda inson, tabiat va hayvonot dunyosi o'rtasidagi munosabatlarning qanday ifodalanishini tadqiq etish imkonini beradi. Ayniqsa, hayvon obrazining erkinlik va yashash uchun kurash konsepsiyasini ifodalashdagi o'rnini qiyosiy-tipologik jihatdan o'rganish ushbu obrazlarning umumiy va milliy o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Amerika nasrida jonivorlarning erkinlik va yashab qolish instinkting badiiy ifodasi.

Amerika adabiyotida hayvonot dunyosi tasviri XIX asr oxiri va XX asr boshlarida alohida badiiy-estetik ahamiyat kasb etgan. Bu yo'nalishning rivojida Ernest Seton-Tompson (Ernest Thompson Seton, 1860-1946), Jek London (Jack London, 1876-1916) hamda Farli Movat (Farley Mowat, 1921-2014) ijodi muhim o'rin tutadi. Mazkur adiblar asarlarida hayvonot dunyosining tasviri orqali tabiat, inson va jonivorlar o'rtasidagi munosabatlar, hayvonlarning tabiiy muhitdagi hayoti, yashab qolish instinkti hamda mavjudlik uchun kurashi turli badiiy shakllarda ifodalangan.

Yozuvchi va tabiatshunos sifatida Ernest Seton-Tompson hayvonlarning tabiiy muhitdagi hayoti, xatti-harakatlari va instinktlarini chuqur kuzatgan hamda ularni badiiy asarlarida realistik tasvirlashga intilgan. Uning ijodida hayvonlar oddiy yordamchi yoki ikkilamchi obraz sifatida emas, balki o'ziga xos xarakter, tabiiy instinkt va hayotiy kurashga ega bo'lgan mustaqil mavjudotlar sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, uning hayvonlar hayotiga bag'ishlangan asarlarida tabiat qonuniyatlari, erkinlikka intilish, yashash uchun kurash va insonning tabiatga munosabati muhim g'oyaviy-estetik mazmun kasb etadi. Seton-Tompsonning hayvonlar haqidagi mashhur asarlaridan biri "Wild Animals I Have Known" (1898) to'plamidir. Mazkur asarda hayvonlarning tabiiy hayoti, inson bilan to'qnashuvi, yashash muhiti va omon qolish uchun kurashi tasvirlangan. To'plamdagi "Lobo, the King of Currumpaw" ("Lobo") hikoyasi ayniqsa muhim ahamiyatga ega. Asarda Lobo ismli bo'ringa kuchi, aql-zakovati, ehtiyotkorligi, hududini himoya qilishi va erkinlikka intilishi orqali yovvoyi tabiat vakilining o'ziga xos tabiiy dunyosi ochib beriladi. "Lobo so'qmoq o'rtasidagi qopqon oldidan o'nggayam, chapgayam burilmay, ketiga qayrilibdi, panjalarini hozirgina kelgan izlariga avaylab, ohista-ohista qo'yib, qaltis joydan qaytib ketibdi" (Seton-Tompson, "Lobo", p. 19). Lobo o'z to'dasini himoya qilish uchun insonlarning har xil tuzoqlaridan zukkolik bilan o'tib keladi. Uning erkinlikka bo'lgan intilishi asarni mohiyatini ochib beradi va uni yanada takomillashtiradi. Shu jihatdan bo'ri obrazi erkinlik va mavjudlik uchun kurash konsepsiyasining badiiy ifodasiga xizmat qiladi.

Jek London ijodida ham hayvon obrazi, tabiat, instinkt va yashash uchun kurash masalalari bilan chambarchas bog'liq. Yozuvchining "The Call of the Wild" (Ajdodlar chaqirig'i) va "White Fang" (Oq So'yloq) asarlarida tabiiy muhit va hayvonlarning yashash holati tasvirlanadi. Mazkur asarlarda hayvonning xatti-harakati orqali tabiiy

instinkt, moslashuv, kuch va yashab qolishga bo'lgan ishtiyoq ochib beriladi. Masalan, "The Call of the Wild" (Ajdodlar chaqirig'i) asarida Bak ismli itning tabiiy instinkti baribir uni o'z domiga tortadi va yovvoyi muhit qo'ynida o'zining haqiqiy timsolini topadi. "Vahshiylik Bakning qonida hamon yashar, bu, ayniqsa, yangi hayotning shafqatsiz sharoitida tobora kuchayib borardi" (London, White Fang, p. 31). Hayvonning tabiiy muhitga qaytishi yoki unga moslashishi inson va tabiat o'rtasidagi murakkab munosabatlarning badiiy ifodasini yuzaga keltiradi. Hayvonlarning jismoniy chidamliligi, ularning o'ziga xos mavjudlik shaklini belgilaydi. Shu bilan birga, hayvon obrazlari insonning tabiat ustidan hukmronlik qilishga bo'lgan intilishi bilan qarama-qarshi qo'yiladi. Natijada, inson va tabiat o'rtasidagi ziddiyat, erkinlik, ijtimoiy muhit badiiy jihatdan namoyon bo'ladi.

Farli Movat ijodida esa hayvonlarga bo'lgan munosabat asosan kuzatuvchanlikka bo'lgan yondashuv bilan yanada kengayadi. Uning "Never Cry Wolf" (Yig'lama bo'ri) asarida bo'ri obrazining tabiatdagi o'rnini, yashash tarzi va insonlarning yovvoyi hayvonga bo'lgan tasavvuri yoritiladi. Asarda bo'ri o'z hayoti tarzida yashaydigan, qonuniyatlariga amal qiladigan va umuman stereotiplarga zid ko'rinishda ko'rsatiladi. Shu orqali, insonning hayvonot dunyosiga bo'lgan stereotipik qarashlari va tabiiy muvozanat masalalari badiiy-nasriy ifodasini topadi.

O'zbek nasrida jonivorlarning erkinlik va yashab qolish instinkting badiiy ifodasi.

O'zbek nasrida jonivorlar obrazi inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni badiiy ifodalash, tabiatning o'ziga xos qonuniyatlarini ochib berish hamda mavjudlik, erkinlik va yashab qolish kabi umuminsoniy tushunchalarni yoritishda muhim poetik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Jonivorlarning tabiiy muhitdagi hayoti, xatti-harakatlari, instinkt va ehtiyojlari orqali ularning yashash sharoitlari hamda tabiat bilan uzviy aloqasi tasvirlanadi. Ayniqsa, yovvoyi hayvonlar obrazida tabiiy erkinlik, hududni himoya qilish, xavfdan saqlanish, avlodni asrash va hayot uchun kurash kabi jarayonlar badiiy jihatdan yorqin ifodalanadi.

Normurod Norqobilov ijodida hayvonlar obrazi alohida badiiy-estetik tamoyilga ega. Uning "Qora bo'ri" "Ena bo'ri" "Oqbo'yin" "Changalzor iti" kabi asarlari hayvonlarning tabiiy hayoti, turmush tarzi, va xavf-xatar qarshisidagi holatini ochib beradi. Bo'ri obrazida yovvoyi tabiatga xos erkinlik, kuch, ehtiyotkorlik va chidamlilik kabi xususiyatlar namoyon bo'lsa, it va ot obrazlarida sadoqat, inson bilan yaqinlik va o'zaro bog'liqlik kabi semantik qatlamlar ustuvorlik qiladi. Normurod Norqobilov asarlarida jonivorlarning yashab qolish instinkti ko'pincha insonning tabiatga munosabati bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Tabiiy muhitning buzilishi, ov, ta'qib yoki insonning bevosita aralashuvi jonivorning hayotiy kurashini kuchaytiradi. Bunday vaziyatlarda hayvonning o'z hayotini saqlab qolishga bo'lgan intilishi uning tabiiy

instinktlarining namoyon bo'lishi bilan bir qatorda, erkinlik va mavjudlik huquqining badiiy ifodasi sifatida ham talqin qilinadi.

Bo'ri obrazi, O'zbek nasrida erkinlik va yashab qolish konsepsiyasini ifodalash uchun kata poetik imkoniyatga ega. Bo'ri yovvoyi tabiat bilan uzviy bog'liqligi, o'z hududini himoya qilishi, xavfni sezishi va turli sharoitlarda yashab qolishga intilishi uning obraziga kuchli semantik mazmun yuklaydi. Shu bilan birga, bo'ri obrazi orqali insonning tabiatga bo'lgan munosabati ham namoyon bo'ladi: inson tomonidan yaratilgan xavf va ta'qibga qarshi hayvonning kurashi tabiat va inson o'rtasidagi ziddiyatni yuzaga chiqaradi. Masalan, "Qora bo'ri" asarida bo'ri oddiy yirtqich hayvon sifatida emas, balki o'zining tabiiy instinkti, ehtiyotkorligi, kuchi va yashab qolish ehtiyoji bilan harakat qiluvchi mustaqil mavjudot sifatida tasvirlanadi. Shu jihatdan, bo'ri obrazining badiiy talqinida uning biologik xususiyatlari bilan bir qatorda, muayyan g'oyaviy-estetik mazmun ham mujassamlashadi. "Qora bo'ri"dagi yashab qolish instinkti obrazning xatti-harakatlari orqali namoyon bo'ladi. Bo'ri xavfni anglash, unga moslashish va o'z hayotini saqlab qolish uchun kurashishga majbur bo'ladi. Bu jarayonda uning kuchi bilan bir qatorda, ehtiyotkorligi, chidamliligi va hayotiy tajribasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, yashash uchun kurash faqat jismoniy kuch bilan emas, balki mavjud muhitga moslashish va xavfni oldindan sezish qobiliyati bilan ham bog'lanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Amerika va O'zbek nasrida hayvon obrazining talqinida erkinlik, yashash uchun kurash, tabiiy instinkt, chidamlilik va inson va tabiat o'rtasidagi munosabati kabi umumiy semantik qatlamlar mavjud. Amerika nasrida hayvon ko'pincha yovvoyi tabiat va zamonaviy dunyo o'rtasidagi ziddiyat individual erkinlik hamda yashab qolish kurashi bilan bog'liq holda tasvirlansa, O'zbek nasrida hayvon obrazi insonning ma'naviy-ruhiy dunyosi, milliy qadriyatlar, tabiatga munosabat va insoniy fazilatlarni ochib berish bilan ham chambarchas bog'lanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Berger J. Why Look at Animals? // About Looking. - London: Writers and Readers Publishing Cooperative, 1980. - P. 3-28.
2. Darwin C. On the Origin of Species. - London: John Murray, 1859. - 502 p.
3. London J. The Call of the Wild. - New York: Macmillan, 1903. - 232 p.
4. London J. White Fang. - New York: Macmillan, 1906. - 327 p.
5. Mowat F. Never Cry Wolf. - Boston: Little, Brown and Company, 1963. - 214 p.
6. Seton-Thompson E. T. Wild Animals I Have Known. - New York: Charles Scribner's Sons, 1898. - 359 p.
7. Norqobilov N. Qora bo'ri. - Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 2022.

8. Norqobilov N. Oqbo'yin. - Toshkent: Oltin Qalam nashriyoti, 2025.
9. Norqobilov N. Ena bo'ri. - Toshkent: Ochun nashriyoti, 2024.
10. Murod T. Ot kishnagan oqshom. - Toshkent: Pharos ambition nashriyoti, 2024.